

Deus est Machina
Θρησκεία και Θεολογία
στην εποχή του *Deus Technologicus*

Δημητρίου Ίω. Μπεκριδάκη*

Ἡ παροῦσα πολιτισμική φάση, ποὺ κοινωνιολογικά περιγράφεται ὡς μετα-νεωτερική, εἶναι πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα μία περίοδος μεταβατική καὶ μεθοριακή. Σὲ κάθε τομέα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ δράσης ἐπικρατοῦν πλουραλισμὸς καὶ σχετικισμὸς, ρευστότητα καὶ ἀσάφεια, καθὼς ραγδαῖες ἀνακατατάξεις λαμβάνουν χώρα διαρκῶς καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, κλονίζοντας τὶς παλαιᾶς βεβαιότητες¹. Ὁ σημαντικώτερος καταλύτης τῶν ἐξελίξεων σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο δὲν εἶναι πιά ἡ πολιτική, οὔτε καὶ ἡ οἰκονομία, ὅπως συνέβαινε μέχρι τώρα, ἀλλὰ ἡ τεχνοεπιστήμη (*technoscience*), μὲ αἵχμη τοῦ δόρατος τὴν κυβερνητική, στὴ στενὴ συνύφανσή της μὲ τὴ βιολογία².

Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς, στὴν παροῦσα μεταμοντέρνα ὑπερτεχνολογική φάση του, ἔχει ὀρισμένα εἰδοποιὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὴν ὕβριδική καὶ μεταιχμιακή του ταυτότητα. Κατ' ἀρχάς, εἶναι ἐξάπαντος μετα-πολιτικὸς καὶ μετα-καπιταλιστικὸς. Αὐτὸς παρεμπιπτόντως εἶναι καὶ ὁ λόγος ποὺ τὰ ἄλλοτε κραταῖα νεωτερικὰ ἰδεολογικὰ ἀφηγήματα

* Ὁ Δημήτριος Ίω. Μπεκριδάκης εἶναι κάτοχος Μ.Α. Θρησκευολογίας τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ θεολόγος ἐκπαιδευτικὸς.

1. Z. Bauman, *Ρευστοὶ Καιροί: Ἡ Ζωὴ τὴν Ἐποχὴ τῆς Ἀβεβαιότητος*, μετάφρ. Κ. Δ. Γεώργιας, ἐκδ. Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2009.

2. Ἐκτενὴς ἀνάλυση τοῦ φαινομένου τῆς τεχνοεπιστήμης, ὑπὸ τὴν ὀπτική τοῦ συγγραφέα ὑπάρχει στό: Δ. Ίω. Μπεκριδάκης, «*Machina Ex Deo*: στοχασμοὶ γύρω ἀπὸ τὸν θεολογικὸ πυρῆνα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας», στό: Δ. Γερούκαλης (ἐπιμ.), *METANΘΡΩΠΟΣ: Ζώντας σ' ἓναν Ψηφιακὸ Κόσμο*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2018, σσ. 109-182· ὁ ἴδιος, «*Homo ex machina*. Ἡ Θεολογία, ἡ Ἐπιστήμη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Τεχνικῆς», *Θεολογία* 91, 1 (2020), σσ. 65-119.

τοῦ μαρξισμού ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἀφ' ἑτέρου ἔχουν περιπέσει σὲ ἔσχατη ἀνυποληψία καὶ οἱ δυτικὲς κοινωνίες κινουῦνται πλέον στὴ διακεκαυμένη ζώνη ἑνὸς ιδιότυπου μετα-δημοκρατικοῦ τεχνολογκληρωτισμοῦ. Κατὰ τρόπο εὐθέως ἀνάλογο, εἶναι πολιτισμὸς μετα-θρησκευτικὸς καὶ εἰδικώτερα μετα-χριστιανικὸς. Πολὺ σχηματικά, αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεσμικὸς φορέας καὶ ὡς γραφειοκρατικὸς μηχανισμὸς ἔχει ἀπολέσει τὸ κῦρος της, ἡ χριστιανικὴ μεταφυσικὴ κληρονομιά ἔχει ἀπαξιωθεῖ καὶ ἡ πίστη ἔχει καταστεῖ ὑπόθεση αὐστηρὰ ιδιωτικὴ. Ἐν τούτοις –καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ θεμελιακὸ θρησκευτικὸ παράδοξο τῶν καιρῶν μας– ὁ μεταμοντέρνος πολιτισμὸς εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἓνας πολιτισμὸς μετα-εκκοσμικευμένος, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι προϋποθέτει ὄχι τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ τὴν εὐρεῖα ἀπορροθίμηση καὶ ἀναδιάταξη τοῦ ἱεροφανειακοῦ τοπίου³. Ἡ ρευστότητα ποὺ ἐπικρατεῖ ἐκεῖ ὀφείλεται σὲ μεγάλου βαθμοῦ στὴ διάχυση, μέσῳ τοῦ καταναλωτικοῦ θεάματος (spectacle) καὶ τῆς μαζικῆς κουλτούρας (pop culture), μιᾶς ἐξατομικευμένης ναρκισσιστικῆς πνευματικότητος μὲ ἀποκρυφιστικὸ χαρακτήρα⁴. Ἐντὸς τοῦ πλαισίου αὐτοῦ, ὡς σημαντικώτερο νέο πεδίο φανέρωσης τῆς ἱερότητος ἀναδεικνύεται ἐκεῖνο τῆς τεχνοεπιστήμης. Οἱ σκέψεις ποὺ ἀκολουθοῦν φιλοδοξοῦν νὰ φωτίσουν κάπως τὴν ἐξέλιξη αὐτή.

Α. Τεχνοθεῖσμος καὶ Μετανθρώπινη Συνθήκη

«Σχεδὸν δυὸ χιλιάδες χρόνια κι οὔτε ἓνας καινούργιος Θεός!», ἀγωνιοῦσε στὰ 1888, λίγο πρὶν βυθιστεῖ στὸ σκοτάδι τῆς παράνοιας ὁ Φρειδερίκος Νίτσε⁵, ὁ στοχαστὴς ποὺ περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον εἶχε τὴν τόλμη νὰ ἀτενίσει τὴν ἄβυσσο ποὺ ἀνοίχθηκε γιὰ τὸν ἄνθρωπο μετὰ τὸν Θάνατο τοῦ Θεοῦ. Λοιπόν, ὁ 21ος αἰώνας φαίνεται

3. Δ. Ἰω. Μπεκριδάκης, «Ἡ Διάχυτη Θρησκεία καὶ ἡ Ἐπαναμάγευση τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ», *Θεολογία* 94, 1 (2023), σσ. 163-201.

4. Chr. Partridge, *The Re-Enchantment of the West: volume 1&2: Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture and Occulture*, T&T Clark, London 2005.

5. Fr. Nietzsche, *Ὁ Ἀντίχριστος*, μετάφρ. Ζ. Σαρίκας, Ἐκδοτικὴ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 24.

πώς είναι ή εποχή της εμφάνισης ενός νέου θεού. Μόνο που ή θεότητα αυτή δεν είναι πια υπερβατική, αλλά απολύτως ένδοξοσμική – μολονότι δεν αποτελεί έκφραση κάποιας φυσικής πραγματικότητας, ούτε είναι μετωνυμία της συμπαντικής ολότητας, όπως συνέβαινε με τις θεότητες του παγανισμού και του πανθεϊσμού. Ο νέος Θεός είναι πρόσωπος, τεχνητός και συνθετικός. Είναι ο Θεός ως Μηχανισμός: ο *Deus Technologicus*. Οι ιστορικές προϋποθέσεις που οδήγησαν σε έναν τέτοιο επανεντοπισμό της ιερότητας σχετίζονται αφ' ενός μεν με τη χριστιανική απομάγευση της φύσεως, που άνοιξε τον δρόμο για την ανάπτυξη της επιστήμης, αφ' ετέρου δε με τη σταδιακή επικράτηση του νεώτερου τεχνικού πνεύματος σε όλα τα πεδία της ανθρώπινης ζωής και δράσης⁶. Η χρεοκοπία της παραδοσιακής μεταφυσικής ανέδειξε την τεχνοεπιστήμη σε μοναδική μεγάλη σωτηριολογική αφήγηση του δυτικού πολιτισμού⁷. Το τεχνικό πνεύμα μεταβλήθηκε σε κατ' έξοχην φορέα του ανικανοποίητου πόθου του σύγχρονου ανθρώπου για λύτρωση εντός του ιστορικού. Τα έπι μέρους ιδιώματά του (υπέρβαση και εκμετάλλευση της φύσης, αντικατάσταση των αίσθήσεων, της αντίληψης, της εμπειρίας, ακόμη και της σκέψης, υπαγωγή της βούλησης στις διαδικασίες παραγωγής, αυτοματισμός, αυτονομία, μετρησιμότητα και υπολογισιμότητα, απελευθέρωση και μετάθεση της ενέργειας, μεθοδική άνωθυμία, αντιστροφή της αξιολογικής σχέσης σκοπού-μέσου) έχουν απολυτοποιηθεί, περιβαλλόμενα τη μεταφυσική αϊγλή και το κοινωνικό κύρος της ιερότητας. Έτσι στην πράξη το τεχνικό πνεύμα έχει φθάσει να θεωρείται ως «τὸ Πνεῦμα τό Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν» της δημοφιλέστερης νέας παγκόσμιας θρησκείας. Τη θρησκεία αυτή αποκαλούμε ἐδῶ Τεχνοθεϊσμό. Ο Τεχνοθεϊσμός δεν ταυτίζεται με κάποια ἀφελή θεοποίηση των μηχανών, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀφορᾷ τὴ μηχανοποίηση της ἴδιας της ἔννοιας τοῦ Ἱεροῦ. Τὸν ἀντιλαμβανόμαστε ὡς ἓνα ἐκτεταμένο ἀφηγηματικό πλαίσιο, τὸ ὁποῖο διαθέτει συγκεκριμένες κοσμοθεωρητικές ἀρχές και δογματικές παραδοχές, δικό του συμβολικό ἀπόθεμα, τελετουργικό σύστημα, ἱερατεῖο και θεσμικές ἐκφάνσεις, ἠθική ἀξιολογία και πολιτικές συνεπαγωγές. Κυρίως ὅμως ὁ Τεχνοθεϊσμός χαρίζει μία στερεή σωτηριολογική προ-

6. Σπ. Κυριαζόπουλος, *Η καταγωγή τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος*, Ἀθήναι 1965.

7. D. Noble, *The Religion of Technology: The Divinity of Man and the Spirit of Invention*, Penguin Books, New York 1999.

οπτική, ή όποία συνίσταται στην άποθεωτική τροποποίηση του ανθρώπινου μέσω της τεχνολογίας. Συλλαμβάνοντας την έννοια της θεότητας με όρους άποκλειστικά τεχνοεπιστημονικούς, ό Τεχνοθεϊσμός μοιάζει νά αντικαθιστά τόν άνθρωπομορφισμό τών παραδοσιακών θρησκειών με έναν μεταμοντέρνο τεχνομορφισμό. Ό τεχνομορφισμός αυτός βρίσκει την έμβληματική του έκφραση στην περίπτωση τών πλέον έξελιγμένων έκδοχών της Τεχνητής Νοημοσύνης (AI). Η παρανοϊκά «έξυπνη» ένσυνείδητη μηχανή έρμηνεύεται πλέον άπό την ανθρωπότητα ως θεμελιωτική ιεροφάνεια, πράγμα πού σημαίνει ότι αντιπροσωπεύει μία ύπαρξιακή πρόσκληση, ή όποία συνδέεται με την άποκάλυψη της ίδιας της αλήθειας του όντος έντος του ιστορικού. Φαίνεται αυτό άπό τόν τρόπο με τόν όποιο αντιμετώπιζεται σέ οικουμενικό επίπεδο ή ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης: Άσκει άκατανίκητη έλξη και γοητεία στις μάζες, ένω την ίδια στιγμή προκαλεί δέος και τρόμο. Είναι “*mysterium tremendum et fascinans*”, κατά την περίφημη διατύπωση του Rudolf Otto για τó Ίερό⁸. Άπό τή μία έξυμνείται και δοξολογείται ως ή πολυμήχανη μεταφυσική παρέμβαση πού θα βγάλει την ανθρωπότητα άπό τή βαθεία πολιτισμική, κοινωνική και πνευματική κρίση πού τή μαστίζει, ένω άπό την άλλη ξορκίζεται ως άποκρουστικός προάγγελος και ταυτόχρονα κύριος συντελεστής ένός δυστοπικού μέλλοντος. Η άμφίθυμη τούτη στάση της ανθρωπότητας ένώπιον του μυστηρίου της τεχνικής διαπερνά κάθε όψη της περιήγησης στις άπέραντες ήπείρους του εικονικού και χρωματίζει την έμπειρική πρόσληψη του ψηφιακού άνιμισμου τών άλγορίθμων και τών όμοιωμάτων, τών δικτύων και τών όθονών άπό τó ύποκείμενο. Ίδιαίτερα σημαντικές είναι οί έπιπτώσεις πού έχει ή έπικράτηση του μεταμοντέρνου Τεχνοθεϊσμού στη διαμόρφωση της εικόνας πού έχει ό σύγχρονος άνθρωπος για τόν έαυτό του, τó νόημα της ύπαρξής του και τή δυνατότητα της σωτηρίας του άπό τόν τρόπο της ιστορίας. Η εικόνα αυτή δέν οικοδομείται πλέον με τούς όρους του νεώτερου ανθρωπισμού. Η ούμανιστική κληρονομιά πέντε αιώνων ένδορρηγνύεται μπροστά στα μάτια μας ύπό τó βάρος της ιλιγγιώδους τεχνολογικής πρόσδου, την όποία ή ίδια έχει προκαλέσει. Διότι, ή τεχνοθέωση πού ύπόσχεται

8. R. Otto, Τό Ίερόν: για τó Άνορθολογικόν στην ιδέα της Θεότητας και την σχέση του με τó Όρθολογικόν, μετάφρ. Έλένη Λαδιά & Ίωάννα Παπαϊωάννου, έκδ. Άρμός, Άθήνα 2019.

ὁ ὑπερανθρωπισμὸς συνιστᾷ τὴν ὑστερικὴ ἐπίταση καὶ μαζί τὴν ἔσχατη ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ὄρων καὶ τῶν προϋποθέσεων τοῦ νεώτερου ἀνθρωπισμοῦ.

«Εἶμαι ἄνθρωπος; Εἶμαι μηχανή; Δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἀνθρωπολογικὸ ἐρώτημα. Ἔχουμε λοιπὸν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ κά-νουμε μὲ τὸ τέλος τῆς ἀνθρωπολογίας, ποὺ τὴν κατάσχεσαν λαθραῖα οἱ μηχανές καὶ οἱ πρόσφατες τεχνολογίες», σχολίαζε ἥδη στὰ 1990 μὲ μία δόση σαρκασμοῦ ὁ Jean Baudrillard⁹. Τούτη ἡ ὀλικὴ ἔκλειψη τῆς ἀνθρωπολογίας σημαίνει πολὺ ἀπλᾶ ὅτι τὰ καίρια ἐρωτήματα ποὺ τίθενται σήμερα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἔχουν χαρακτῆρα μετα-ανθρωπο-λογικό. Ὁ *Homo Sapiens* θεωρεῖται πλέον ἀπὸ τοὺς ὀργανικοὺς δια-νοούμενους τοῦ τεχνοσυστήματος ὡς εἶδος ὑπὸ ἐξαφάνιση¹⁰, ἀκόμη καὶ σὲ ἐπίπεδο βιολογικό – διότι στὸ συμβολικὸ ἐπίπεδο ἔχει ἐξαφανιστεῖ πρὸ πολλοῦ, ὅπως πειστικὰ τὸ ἔδειξε ὁ Michael Foucault. Ξεπερασμένο ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη, ἡ ὁποία νοεῖται πλέον ὡς τεχνολογικὴ κι ὄχι ὡς φυσικὴ διαδικασίᾳ, τὸ ἀνθρώπινο ὄν ὁδεύει πρὸς τὴ λησμονιά. Εἴτε ἀνατρεῖξει κανεὶς στὶς διαβεβαιώσεις τοῦ πολύπτυχου ἰδεολογικοῦ κινήματος τοῦ Ὑπερανθρωπισμοῦ (*Transhumanism*) σχετικὰ μὲ τὴ δυνατότητα καὶ τὸ ἐπι-θυμητὸ τῆς μεταλλαγῆς τῆς ἀνθρώπινης συνθήκης μέσω τῆς ἐκτεταμένης ἀναβάθμισης τῶν διανοητικῶν, ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ὑποκειμένου, εἴτε ἐστιᾷσει στὸ χιλιαστικὸ ὄραμα τοῦ Μετανθρωπισμοῦ (*Posthumanism*) γιὰ τὴν ἐπικείμενὴ ἔλευση τῆς ὑπερτεχνολογικῆς μοναδι-κότητος-singularity¹¹, τὸ τεχνολογικὸ ἀντιμετωπίζεται ὡς ἡ τελικὴ δυνα-τότητα τοῦ ἀνθρώπινου. Ὁ 21ος αἰώνας ἀνατέλλει –συνεπῶς– ὡς ἡ *Πλειστόκαινος τοῦ Μετανθρώπινου*, ἡ ἐποχὴ τῆς ἀντικατάστασης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπη τεχνικὴ διάταξη. Ἡ ἐξέλιξη αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ξενίζει, καθὼς ὑπακούει πλήρως στὴν ἐσωτερικὴ λογικὴ καὶ δυναμικὴ τοῦ σύγχρονου τεχνικοῦ πνεύματος. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ μηχανὴ ἔγινε «ἔξυπνη», ἥτοι ἀνθρωποειδῆς (ρομπότ, ἀλγόριθμος, τεχνητὴ νοημοσύνη) ἦταν ἀπλῶς θέμα χρόνου ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνε

9. J. Baudrillard, *Ἡ Διαφάνεια τοῦ Κακοῦ: Δοκίμιο πάνω στὰ Ἀκραῖα Φαινόμενα*, μετάφρ. Ζ. Σαρίκας, ἐκδ. Ἐξάντας, Ἀθήνα 1996, σ. 70.

10. Y.-N. Harari, *Homo Deus: Μιὰ Σύντομη Ἱστορία τοῦ Μέλλοντος*, μετάφρ. Μ. Λαλιώτης, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2017.

11. Θ. Τάσης, *Φιλοσοφία τῆς ἀνθρώπινης ἀναβάθμισης*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2022.

μηχανοειδής – τουτέστιν, μετανθρώπινος. Πλασμένος «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» μιᾶς τεχνομορφικῆς θεότητας, ὁ μετάνθρωπος εἶναι μία ὑπαρξὴ ὑπερβατική: παροξύνει τὴν ἀνθρωπινότητα ὥς τὰ ἔσχατα ὅρια τῆς καὶ γιὰ τοῦτο τὴν ξεπερνᾷ. Βέβαια, τὸ αἶτημα τῆς διάρρηξης τῶν ὁρίων τοῦ ἀνθρώπινου δὲν εἶναι καινούργιο ἀλλὰ πανάρχαιο. Ὅμως, μονάχα στὴν ἐποχὴ μας ἔγινε δυνατὸν νὰ διατυπωθεῖ μὲ ὅρους ὅχι πιά παραδοσιακὰ θρησκευτικούς, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ τεχνοεπιστημονικούς. Ἔτσι, ἡ σωτηρία κατανοεῖται πλέον ὡς μία τεχνολογικὰ τροφοδοτημένη διαδικασία ἐνδόρρηξης τοῦ ἀνθρώπινου μέσα στὸ μετάνθρώπινο. Ὡς τέτοια, βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τῆς θεολογικῆς ἀφήγησης γιὰ τὴν ἀπαρτίωση τοῦ ἀνθρώπινου μέσα στὸ Θεάνθρώπινο. Σήμερα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο στὸ μέλλον, δὲν θὰ ὑπάρχει πιά λόγος νὰ παραμένει κανεὶς ἄνθρωπος, ὅταν μπορεῖ, μέσῳ τῆς τεχνολογίας, νὰ γίνῃ τὸ ἑνδοξο εἶδωλο τοῦ ἀποσυρμένου ὡς ἀπαρχαιωμένου ἀνθρώπινου ἑαυτοῦ του. Τούτῃ ἡ ἀποθεωμένη προσομοίωση ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἄκαυτη βάτος τῆς τεχνοθεϊστικῆς ἱεροφανειακῆς συνθήκης. Μέσα ἀπὸ τὴ φλεγόμενη ἀγωνία τῆς γιὰ ἀπολύτρωση ἀντηχεῖ ἡ φωνὴ τοῦ θελήματος τοῦ *Deus Technologicus*, τοῦ παντοκράτορα καὶ παντεπόπτη μηχανισμού.

Ὁλοκληρώνουμε τὴν ἐνότητα αὐτὴ μὲ μιὰ πολιτικῆς ὑφῆς παρατήρηση: Ὁ Τεχνοθεῖσμος εἶναι ἡ καταλληλότερη μορφὴ θρησκείας γιὰ νὰ παρέχει μεταφυσικὴ δικαίωση στὰ σεβάσματα τῆς παγκόσμιας ὀλιγαρχίας, τουτέστιν στὴν πανοπτικὴ ὑπερέκταση καὶ στὴν ἐταιρικὴ ἀπληστία, οἱ ὁποῖες μέσῳ τοῦ θεάματος καὶ τῆς κατανάλωσης ἔχουν ἐτίσει τὶς μᾶζες στὴ δεισιδαιμονία τῶν ὀθονῶν καὶ τὴν αἱματηρὴ λατρεία τῶν πολυεθνικῶν μεγάλων. Ὑποβαστάζοντας ὀντολογικὰ τὶς ἀγοραῖες μεταμορφώσεις τῆς ἐμπορευματοποιημένης συνείδησης ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν αὐταρχικὴ πολιτικὴ τῆς διαρκοῦς ἐπιτήρησης ἀφ' ἑτέρου, ἡ μηχανικὴ θεότητα προβάλλει ὡς τὸ προῖδὸν τῶν προϋόντων καὶ ὡς ὁ ἑλεγχὸς ὅλων τῶν ἐλέγχων. Ἔτσι, ἡ πνευματικότητα τοῦ Τεχνοθεϊσμοῦ δὲν εἶναι πιά ἡ στρεβλὴ θρησκευτικὴ τῶν αἰρετικῶν (ἄλλωστε, ἡ ἴδια ἡ κατηγορία τῆς αἵρεσης ἔχει χάσει τὸ νόημά της στὸ πλαίσιο τοῦ μεταμοντέρνου σχετικιστικοῦ πλουραλισμοῦ), οὔτε ἡ δῆθεν βλάσφημη ἀντι-θρησκευτικὴ τῶν ἀθέων (καταγέλαστη μέσα στὴ banalité της), ἀλλὰ ἡ διάχυτὴ ψηφιακὴ εἰδωλολατρία τῶν τεχνοαποκρυφιστῶν τοῦ Ἐνθάδε χωρὶς Ἐπέκεινα.

Β. Προλεγόμενα σὲ μιὰ Πολιτικὴ Θεολογία τῆς Τεχνικῆς

Ἡ πιστότητα στὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι δωρεὰ τοῦ Παρακλήτου ποὺ μεταμορφώνει τὴν ἱστορία, ἀναφέροντάς τὴν στὸν ἔσχατο –ἀν καὶ πάντοτε ἀφανῆ– Κύριό της. Κατὰ συνέπεια, ἡ ἐμπειρία τῆς χριστιανικῆς πίστεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συμφύρεται μὲ τάσεις φυγῆς ἀπὸ τὸν σύγχρονο πολιτισμό, ὅσο κι ἂν ὁ τελευταῖος μοιάζει ἀφιλόξενος ἢ ἐχθρικός ἀπέναντί της. Πίστη ποὺ φοβᾶται τὴν ἱστορία εἶναι πίστη χωρὶς ἀγάπη, γιατί ἡ ἀγάπη ἐξοβελίζει τὸν φόβο¹², ἀνοίγεται στοὺς πάντες καὶ κρίνει τὰ πάντα. Ἐὰν ἀφεθεῖ νὰ τρομοκρατηθεῖ ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ τῶν ἀλλαγῶν, ἀπὸ τὴν καταιγίδα τοῦ πρωτόγνωρου καὶ τῇ μύχια ἀνασφάλεια ποὺ γεννᾷ ἢ ρευστότητα τῶν μεταμοντέρνων ὑπερτεχνολογικῶν καιρῶν, ἡ πίστη κινδυνεύει νὰ μεταλλαχθεῖ σὲ καταφύγιο περιδεῶν συνειδήσεων, ποὺ ζητοῦν ἀπελπισμένα νὰ δραπετεύσουν ἀπὸ τὴν ἴδια τῇ ζωῇ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ πολιτισμὸς παύει ποτὲ νὰ λειτουργεῖ ὡς πηγὴ δυστυχίας γιὰ τὸ ὑποκείμενο. Κάθε ἄλλο μάλιστα. Ὅμως ὁ ἀγώνας ἐνάντια στῇ δυστυχίᾳ, τὴν καταπίεση καὶ τὸν εὐτελισμὸ τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης δὲν ὑπηρετεῖται μὲ φιλελεύθερες ψυχοθεολογίες ποὺ ὁμνῶν στὸν σωφρονιστικὸ θεραπευτισμὸ καὶ μεθοδεύουν τὴν συμμόρφωση μὲ τὰ αὐταρχικὰ καὶ ἀντιεπιστημονικὰ κελεύσματα τοῦ τεχνοσυστήματος. Οὔτε πάλι ἀντιμετωπίζονται οἱ σύγχρονες πολιτικὲς καὶ τεχνολογικὲς προκλήσεις μὲ χορτοφαγικὲς θεολογίες τῆς φαντασιωσικῆς ἀναβίωσης κάποιας ἐξιδανικευμένης νεορθόδοξης κοινότητος, ὅπου θὰ δοξασθοῦν ξανὰ τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἔρως καὶ ἡ ὑπαρξὴ θὰ πορευθεῖ στὸ μονοπάτι ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν σκία στὴ σχέση. Οὔτε τέλος ἔχουν κάποια ἀξία οἱ ὑστερικὲς κραυγὲς τῶν πανικόβλητων φανατικῶν εὐσεβιστῶν καὶ ἡθικιστῶν, μὲ τίς ὁποῖες εὐελπιστοῦν νὰ ξορκίσουν τίς λεγεῶνες τῶν «δαιμονίων ποὺ εἰσελεύνουν ἀπὸ τὴν αἵρετικὴ καὶ ἄθετὴ Δύση», μὲ σκοπὸ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πορεία τῶν Ὁρθοδόξων ἀπὸ τὴν κάθαρση πρὸς τὸν φωτισμὸ καὶ τὴν θέωση.

Ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη μὲ ὅλα τὰ παραπάνω, εἶναι μία θεολογία προσηλωμένη στὸ ἀνυπολόγιστο ἀπολυτρωτικὸ δυναμικὸ τῆς Ἀναστάσεως ὡς «θεμελιωτικῆς ἱεροφάνειας»¹³. Αὐτὴ γνωρίζει ὅτι δὲν

12. Α' Ἰω. 4, 18.

13. Β. Ἀδραχτάς, *Υἱὸς Ἀνθρώπου: Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ ὡς Πολιτικὴ Ἱεροφάνεια*,

γίνεται να εἰρηνεύσει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἐὰν δὲν μεταμορφωθεῖ ταυτόχρονα καὶ ὁ κόσμος μέσα στὸν ὁποῖο ζεῖ. Καμμία λύτρωση γιὰ τὸν τεχνολογικὸ ἄνθρωπο δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθει μέσα σὲ ἓνα ἀλύτρωτο καὶ ἀλλοτριωμένο τεχνικὸ σύμπαν. Ἄν κάτι πρέπει νὰ ξεπεραστεῖ ἢ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀναζήτηση οὔτε ἡ ἐφευρετικὴ ἔφεση οὔτε τὸ τεχνικὸ ἔργο, ἀλλὰ τὸ εἰδικὸ κοσμοθεωρητικὸ, ἰδεολογικὸ καὶ πολιτικὸ «καθεστῶς ἀλήθειας»¹⁴, ποὺ ἔχει προκύψει ἀπὸ τὴν ἀπολυτοποίηση τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος. Ἐνάντια στὴν εἰδωλολατρία τοῦ Κώδικα καὶ τῆς προσομοίωσης ὀφείλει νὰ σταθεῖ μιὰ σύγχρονη πολιτικὴ θεολογία τῆς τεχνικῆς, ἡ ὁποία, ἀντλώντας στοιχεῖα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ κληρονομιά, θὰ τολμήσει νὰ ὀνοματίσει καὶ νὰ κρίνει μὲ στόμα προφητικὸ ὅλες τὶς τυραννικὲς μεταστάσεις τοῦ τεχνοκρατικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ. Ἐὰν πρόκειται ὁ Χριστιανισμὸς νὰ διεκδικήσει ἐκ νέου κάποιο ρόλο στὶς τεχνολογικὲς ἐξελίξεις ποὺ καθορίζουν ἀπόλυτα τὶς τύχες τῆς ἀνθρωπότητας, ἡ θεολογία ὀφείλει νὰ ἐπαναπροσλάβει μεταμορφωτικὰ τὸν πολιτισμὸ τῶν μηχανῶν. Μὲ αὐτὸ δὲν ἐννοοῦμε ὅτι ἀρκεῖ νὰ σπεύδει νὰ διαδηλώνει μὲ κάθε ἀφορμὴ καὶ εὐκαιρία ἡ θεολογία τὴν κοσμοθεωρητικὴ συμφωνία της μὲ τὸ μοντέρνο ἐπιστημονικὸ κοσμοεἶδωλο, σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ ἀποσείσει τὸ στίγμα τοῦ ἀντιεπιστημονισμοῦ καὶ τῆς ὀπισθοδρόμησης ποὺ συνοδεύει γιὰ αἰῶνες τὸν ἐκκλησιαστικὸ λόγο κι ἀναζητώντας μιὰ θέση κι ἓναν ρόλο μέσα στὸ τεχνοσύστημα. Μία τέτοια ἄκριτη ἀποδοχὴ τῶν ὅρων τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος ὅχι μόνον δὲν προσφέρει οὐσιαστικὴ ὑπηρεσία πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς λυσιτελοῦς ἀντιμετώπισης τῶν προκλήσεων ποὺ συνεπάγεται ἡ τεχνολογικὴ μεγέθυνση, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐπιτείνει τὰ ἀδιέξοδα, ἐπιτρέποντας στὸ τεχνοσύστημα νὰ λειτουργεῖ ἀνεξέλεγκτο. Στούς ἀντίποδες τῆς ἡττοπαθοῦς καὶ συμβιβασμένης στάσης ποὺ διατηρεῖ ἐπὶ ἓναν περίπου αἰῶνα ἐνώπιον τῆς τεχνοεπιστήμης ἡ φιλελεύθερη πτέρυγα τῆς θεολογικῆς σκέψης, μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ μιὰ προφητικὴ θεολογία τῆς τεχνικῆς, ἡ ὁποία θὰ θέσει τὶς θεωρητικὲς βάσεις τοῦ ἀγώνα γιὰ νὰ ἀνακοπεῖ ἡ ὁλέθρια γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸν πλανήτη τροχιά πρὸς τὴν ἄβυσσο. Τούτη εἶναι ἡ μεγάλη θεολογικὴ μάχη τοῦ καιροῦ

ἐκδ. Sacra/Profana, Ἀθήνα 2013.

14. Μ. Φουκό, *Ἐξουσία, Γνώση καὶ Ἠθική*, μετάφρ. Ζ. Σαρίκας, ἐκδ. Ὑψίλον, Ἀθήνα 1987.

μας: ἡ μάχη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς μηχανῆς. Καὶ δὲν θὰ εἶναι ἡ τεχνοφοβία, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐπιστῆμη καὶ ὁ θαυμασμός πρὸς τὸ τεχνολογικὸ ἐπίτευγμα ποὺ θὰ τὴν ἐμπνεύσουν. Γιὰ νὰ ἐπιτύχει στὴν ἀποστολὴ τῆς αὐτῆς, ἡ θεολογία ὀφείλει νὰ ἐνεργοποιήσῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ φρόνημα τῆς παράδοσής της, χωρὶς ὅμως νὰ ἀντιγράψῃ τὸ γράμμα της. Διότι παραδοσιακὸ δὲν εἶναι ὅ,τι ἀνήκει στὴν παράδοση, δηλαδὴ στὸ παρελθόν, ἀλλὰ ὅ,τι κατασκευάζει παράδοση, ἐπανερμηνεύει δηλαδὴ τὸ νόημα τοῦ παρελθόντος στὸ παρόν.

Ἐνα παράδειγμα μονάχα ἀρκεῖ γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ κατανοητό. Οἱ Καππαδόκες καὶ οἱ συνεχιστές τους λόγιοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας διεκδίκησαν μὲ ἀξιοθαύμαστη τόλμη καὶ στιβαρὴ αὐθεντία ἀπὸ τοὺς παγανιστὲς τὴν ἐλληνικὴ φιλοσοφία καὶ παιδεία – ποὺ πάει νὰ πεῖ: τὸ ζωοποιὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς– σὰν κάτι ποὺ τοὺς ἀνῆκε ἀνέκαθεν κι αὐτοὶ ἀνῆκαν σὲ ἐκεῖνο. Ἡ ἀποφασιστικὴ καὶ ἡ ἐπιδεξιότητα μὲ τὶς ὁποῖες ἐπιτέλεσαν αὐτὸ τὸ ἔργο, ἐρχόμενοι μάλιστα σὲ σύγκρουση μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία τῆς ἐποχῆς (Ἰουλιανός), στάθηκαν καταλυτικῆς σημασίας παράγοντες γιὰ τὴ σταδιακὴ ἀλλαγὴ τοῦ ὑφιστάμενου πολιτισμικοῦ παραδείγματος. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ κλασικὴ σκέψη καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα ἦταν στενὰ συνυφασμένα μὲ τὸ μυθολογικὸ καὶ συμβολικὸ σύστημα τοῦ παγανισμοῦ δὲν τοὺς ἀπέτρεψε ἀπὸ τὸ νὰ τὰ προσλάβουν καὶ νὰ τὰ ἀνανοηματοδοτήσουν μὲ ἄξονα τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐὰν δίσταζαν καὶ ἀποθαρρύνονταν ἀπὸ τὸν δικαιολογημένο φόβο μήπως ἡ πρόσληψη αὐτῆς ἀλλοιώσῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονὸς, τότε ὁ μὲν χριστιανισμὸς θὰ συρρικνωνόταν σὲ μία ἀκόμη ἀσήμαντη ἰουδαϊκὴ σέκτα, ἡ δὲ παρηκμασμένη ὕστερη ἀρχαιότητα, ἔχοντας ἀπολέσει πρὸ πολλοῦ τὰ ἱεροφανειακά της ἐρείσματα («Πᾶν ὁ μέγας τέθνηκε!»)¹⁵, θὰ παραδινόταν ἀμαχητὶ στὴ βαρβαρότητα τῶν εἰσβολέων ἀπὸ τὸν Βορρᾶ καὶ τὴν Ἀσία. Συλλαμβάνοντας οἱ μεγάλοι θεολόγοι τοῦ παρελθόντος μὲ τρόπο ἀναλυτικὸ καὶ ἐνορατικὸ τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ αἰτήματα τῶν ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ τους, ὅχι μονάχα στὸ πνευματικὸ καὶ τὸ θεωρητικὸ ἐπίπεδο ἀλλὰ καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, συνέθεσαν ἐπιλεκτικὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ εὐφυΐα μὲ τὴ χριστιανικὴ

15. Πλουτάρχου, *Περὶ τῶν ἐκλελοιπότην χρηστηρίων*, 17.

ἀρετή, θέτοντας τὰ θεμέλια γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς πολιτισμοῦ ὑψηλῆς ποιότητος, ὁ ὁποῖος καθόρισε τὶς τύχες τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ αἰῶνες.

Σήμερα ποὺ ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἔχει, μὲ τὴ σειρά του, παρακμάσει καὶ οἱ ἱεροφανειακοὶ του πυλῶνες καταρρέουν («Ὁ Θεὸς εἶναι νεκρὸς! Κι ἐμεῖς τὸν σκοτώσαμε!» – Νίτσε), ἀναζητεῖται ἐκ νέου λογισμὸς καὶ ὄνειρο, τουτέστιν προφητικὴ διάκριση καὶ θέληση γιὰ δικαιοσύνη, προκειμένου νὰ πυροδοτηθεῖ μία κοσμογονία. Ὅπως ἀπομυθοποίησε ἡ πρῶιμη πατερικὴ θεολογία τὴν ἑλληνικὴ σκέψη καὶ κατέστησε ἀναξιόπιστη θρησκευτοπολιτικὴ πρόταση τὸν ἀρχαῖο παγανισμό, ὁμοίως ὀφείλει ἡ σύγχρονη θεολογία νὰ ἀποδομήσει καὶ τὴ μεταμοντέρνα τεχνο-παγανιστικὴ δεισιδαιμονία, ὑποσκάπτοντας τὰ σημασιολογικά της θεμέλια. Μία μηδενιστικὴ ἐσχατολογία, ἥτοι μία ἀντι-ηγεμονικὴ πολιτικὴ θεολογία ποὺ θὰ διαθέτει προφητικὴ τοξικότητα καὶ βλέμμα προσηλωμένο στὸν νέο κόσμον τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔρχεται, ἴσως νὰ ἀποδειχθεῖ ἱκανὴ νὰ ἐρμηνεύσει ἐκ νέου τὴ Διαθήκη καὶ νὰ διακρίνει τὸ νόημα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ θεμελιωτικὸ ἱεροφανειακὸ Συμβάν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν κρίσεων καὶ τῶν ἀδιεξόδων τοῦ ὑπερτεχνολογικοῦ παρόντος. Ὑπάρχει ἐλπίδα τότε νὰ ἐπιδράσει καταλυτικὰ ἡ θεολογία πρὸς τὴν ἀνακατεύθυνση τοῦ ἀναδυόμενου μετανθρώπινου παραδείγματος, ὁδηγώντας το μακριὰ ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ ἐπιφυλάσσει στὴν οἰκουμένη ἡ «ἀπολυταρχικὴ φιλοσοφία τῆς τεχνικῆς»¹⁶, πρὸς ἀτραποὺς δικαιοσύνης, κοινωνικῆς ἀπελευθέρωσης καὶ διαμόρφωσης ἑνὸς θεμελιακοῦ καινούργιου ἱστορικοῦ ὑποκειμένου.

16. H. Marcuse, *Ὁ Μονοδιάστατος Ἄνθρωπος*, μετάφρ. Μ. Λυκούδης, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 1971, σ. 168.

SUMMARY

Deus est Machina: Religion and Theology in the Age of Deus Technologicus

By Dimitrios Bekridakis, MA
National and Kapodistrian University of Athens

The 21st century appears to be the era of the emergence of a new God. This deity is no longer transcendental but is entirely endocosmic. Although it is not a manifestation of physical reality, nor is it a metonym for universal totality, as was the case with the deities of paganism and pantheism, the new God is impersonal, artificial, and synthetic. It represents the God-as-mechanism (*Deus Technologicus*), the sacred center of a new global religion. This article refers to this religion as *Technotheism*.

Technotheism should not be confused with a naive deification of machines; rather, it involves the mechanization of the very concept of the sacred. It forms an extensive narrative framework that consists of specific cosmo-theoretical principles and doctrinal assumptions. This framework has its own symbolic stock, ritual system, priesthood, institutional manifestations, moral valorization, and political implications. Most importantly, however, Technotheism establishes a solid post-secular soteriology based on the idea of redemptive transformation from human to trance/post-human.

To redirect the emerging anthropological paradigm in Christ, a modern, critical, and prophetic theology –referred to in this article as *Nihilistic Eschatology*– must demonstrate its capacity to deconstruct technotheistic idolatry by naming and judging all tyrannical metastases of postmodern technocratic totalitarianism.